

Nedožitých 90 let J. A. ŠVENGSBÍR – vyznání rytině

Osobní vzpomínka Rudolfa Fischera

Motto: „Jak se malují Hradčany? / To se chodí po nábřeží Vltavy / občas se vzhledne ke katedrále / a pak ještě a opět / dole je řeka / a snad pod hladinou ryby / a je v ní slunce / ano určitě slunce / jako velký lampión / který k večeru zhasíná / to už ani katedrála není vidět / a potom se nejlíp maluje / čímkoli / třeba i rydlem“.

Jiří Antonín Švengsbír (*19. 4. 1921 – †3. 3. 1983) je spojen s československou poštovní známkou s takovou samozřejmostí jako se zbožňovanou Prahou. V letech 1919 – 1983 vyšlo u nás asi 2600 známek, z nich 281 vryl Jiří Švengsbír. Tedy asi devětinu, a to od roku 1948. Na přání Karla Svobinského ryje jeho návrhy k výročí založení Karlovy univerzity (obr. 1a, 1b). Následovaly další rytiny* (např. obr. 2, 3).

V roce 1949 je již autorem vlastního návrhu i rytiny výplatní známky s námětem hradu Zvolen (Pof. 521; obr. 4). Další nerealizované návrhy viz na obr. 5. Do doby naší spolupráce (s R. F. od roku 1963) vytvořil 46 rytin, takže příběhy následujících 235 známek mne již neminuly.

Švengsbírova rytina byla jako erupce, ale přesto měla svůj rád. Říkali jsme mu Shakespeare. Jednak pro souznění jmen, a snad také, že Shakespeare představoval stejně jako J. A. Š. noblesu (také jej portrétoval), ale nejspíš kvůli jeho tvořivému rozkvětu rytiny a renesančním postavám jeho zájmu: Dürer především. Při jednom zájezdu Hollaristů do NSR, když jsme navštívili Norimberk, Švengsbír v černém baretu, fialové vestě a vázance, s honosným přívěskem patrona (sv. Jiří) na řetízku, jako vždy elegantní, sotva došel před dům Albrechta Dürera, vyndal bloka začal skicovat. Typický jeho postoj a gesta. Přátelé doráželi: „Jirko, nehraj

Obr. 1a

Obr. 1b

Obr. 2, 3, 4

divadlo“. Nedal se vyrušit; jen pootočil hlavou vyčítavým pohledem – a zaujatě pokračoval v kreslení.

Nebyl rytcem věrně reprodukcijícím, jeho rytina je jiná, odlišná. Takovou zůstala, neměnila se. Nepřizpůsobovala se objednávkám, ani předlohám jiných autorů známek, lišila se i od jeho vlastních návrhů.

Obr. 5 Autorské otisky rytin nerealizovaných známek, navržených J. A. Š.

* Poznámka lektora: Avšak již rok předtím byla vydána pamětní emise „Sv. Vojtěch“ (1947), pro niž Švengsbír vypracoval návrh a rytinu kuponu. Následovaly další Svobinského známky „M. J. Hurban“ (Pof. 481), smuteční „E. Beneš“ (484), „Dětem“ (496), „30 let ČSR“ (490 – 91) autora V. Sivka a další.

Jiří Švengsbír 1965

To není zápor – to je něco, co si nemohl dovolit rytec bez osobnosti, jakou se právě Švengsbír vyznačoval. Těžko se dá také napodobit. Je příliš osobitá. Nemá pokračovatele, což neznamená, že nebyl vzorem. Rytiny J. A. Š. se podobaly některým francouzským rytinám známek, nebo se ony podobají Švengsbírovi pojetí a stylu. Je to styl volné grafiky. Jeho linka je však jistá – přesnější, než uvolněná čára suché jehly.

Specifickou váhu jeho rytin vystihla Eva Štiková: „Jsou architektonicky pevné, poeticky vzdušné a až brilantně vykované; mají i zvláštní lyrickou zanícenost pro střídmé pročištění každého detailu.“ Příkladem budiž blok známek s vyobrazením staré Prahy (výstava PRAHA 1950, obr. 6). Avšak základem všeho je kresba. Kresbu, které dával přednost před

rytectvím, přenáší do známkové grafiky. Jinými slovy: právě kresba, častokrát tak zhmotnělá v rytině všeho druhu, u Švengsbíra dominuje. Skoro se domnívám, že byl větším mistrem kresby než rydla. On sám to komentoval: „Já sám nevím, proč jsem stále tvrdohlavě zařazován

Obr. 6

mezi rytce. Já, který jsem žákem profesora Strnadela, velkého kreslíře a grafika, opakuji znova: kresba je všechno. V ní je veškerá fantazie, veškeré umění“ (viz např. obr. 7)

Obr. 7

Začínal jako ostatní. Tak trochu mu byl vzorem Bohumil Heinz. Vyhnul se strohé akademičnosti a ukázněnosti bankovkové rytiny. Zvláště osudovým kritikem z doby Švengsbírova rozletu byl V. V. Štech. Nepochopil jeho uvolněnou povahu rytiny (cit.): „To není rytina – to je poškrábaný plech“. Tento výrok nejvíc mrzel citlivého Karla Štika, který se Švengsbíra zastal. Jiří, který byl členem výtvarné komise, dobře znal i Štecha. Když byly jeho první návrhy zamítnuty a po rozhodnutí komise seděl s předsedou komise Štechem u vína, zavýčítal: „Tak vy jste mne neschválili!“ Pan profesor jen skromně zamručel: „No, ono nás tam sedělo víc.“

Ještě jednu historku z komise, ve které kromě předsedy zasedal K. Štika, dr. J. Krofta (ředitel Národní galerie) a v níž rytec zastupoval mladý Švengsbír. V praxi byl následující postup: předseda vybíral a třídil předložené návrhy. Vyhovující odkládal vpravo, nevyhovující na levou hromádku. Na řadě byla známka Hradčany. V. V. Štech návrh zřejmě nahlédl – a odložil na tu levou stranu. Přítomní ztichli a Švengsbír zrozpačitě. Štika se naklonil k Štechovi: „To dělal Švengsbír!“ Na to Štech: „Co říkáte? Neslyším“. „No, pan Švengsbír, autor.“ Předsedající kritik Štech pomalu vylovil kresbu známky a povidá: „Pánové, vono se na těch Hradčanech nedá nic zkazit, že ano. Tak jsme pro, že ano.“

(Pokračování na následující straně)